

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

فقه مقدماتی

مؤلفان

فاطمہ کاظم پور فرد
عضو ہیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع)

زہرا اصل فلاح
فریبا افضلی قادی

انتشارات
دانشگاه امام صادق علیه السلام

عنوان: فقه مقدماتی

مؤلفان: فاطمه کاظم پور فرد، زهرا اصل فلاح و فریبا افضل قادی
تهیه شده: در دفتر نشر آثار علمی حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام - پردیس خواهران
ناشر: دانشگاه امام صادق علیه السلام

ویراستار ادبی: محمد روشنی

صفحه آرا و طراح جلد (یونیفرم): محمد روشنی

ناظر نسخه پردازی و چاپ: رضا دیبا

چاپ و صحافی: سپیدان تهران

چاپ اول: ۱۳۹۶

قیمت: ۱۹۰/۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۸۲-۶

تهران: بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵ • کد پستی: ۰۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱ • تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
فروشگاه اینترنتی: www.ketabesadiq.ir • E-mail: press@isu.ac.ir

سرشناسه: کاظم پور فرد، فاطمه، ۱۳۳۵ -

عنوان و نام پدیدآور: فقه مقدماتی / مؤلفان: فاطمه کاظم پور فرد، زهرا اصل فلاح و فریبا افضل قادی.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری: ۳۰۳ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۸۲-۶

شناسه افزوده: اصل فلاح، زهرا، ۱۳۷۰ - همکار

شناسه افزوده: افضل قادی، فریبا، ۱۳۵۲ - همکار

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۵۸۳۳۳

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی باشد.
این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۵
مقدمه.....	۱۷
پیشگفتار.....	۲۱
بخش اول: جایگاه‌شناسی فقه و احکام.....	۲۳
مدخل بخش اول.....	۲۵
فصل اول: احکام اجتهاد و تقلید.....	۲۹
جایگاه احکام.....	۲۹
احکام از نظر لغوی و اصطلاحی.....	۳۰
احکام تکلیفی پنج‌گانه.....	۳۰
اهمیت فراگیری احکام.....	۳۰
منابع فقه شیعیان.....	۳۱
علت اختلاف نظر مراجع.....	۳۲
فلسفه احکام.....	۳۴
اجتهاد و تقلید.....	۳۵
ارکان تکلیف.....	۳۷
مباحث مربوط به رکن اول (مقلد).....	۳۷
شرایط مرجع تقلید.....	۳۷
نظر مراجع در مورد بقای بر میت.....	۳۸
مباحث مربوط به رکن دوم (مقلد).....	۳۹

۳۹	شرایط تکلیف
۴۰	راه‌های تشخیص اعلیّت مرجع
۴۰	راه‌های به‌دست‌آوردن فتوای مجتهد
۴۱	استقلال در تقلید
۴۱	تغییر دادن مرجع تقلید
۴۲	عمل بدون تقلید
۴۳	وظیفه مسئله‌گو در بیان احکام شرعی
۴۳	مباحث مربوط به رکن سوم (اوامر)
۴۴	تفاوت حکم و فتوا
۴۴	تفاوت احتیاط واجب و احتیاط مستحب
۴۷	بخش دوم: احکام طهارت و نجاسات
۴۹	مدخل بخش دوم
۵۳	فصل دوم: احکام طهارت
۵۳	اقسام طهارت
۵۳	آب
۵۵	طریقه تطهیر آب نجس
۵۶	احکام شك در آب
۵۶	چگونگی تطهیر اشیاء نجس با آب
۵۶	تطهیر اشیاء نجس
۵۸	زمین
۵۸	چگونگی پاک‌کنندگی زمین و شرایط آن
۵۹	آفتاب
۶۰	استحاله
۶۰	انتقال
۶۰	اسلام
۶۱	تبعیّت
۶۱	برطرف‌شدن عین نجاست
۶۱	غایب‌شدن مسلمان
۶۲	استبرای حیوان نجاست‌خوار
۶۵	فصل سوم: احکام نجاسات
۶۵	احکام نجاسات
۶۵	۱. ادرار و مدفوع
۶۶	۲. منی

فهرست مطالب □ ۷

۶۶	۳. مردار
۶۷	حکم اشیاء چرمی
۶۸	۴. خون
۶۸	۵. سگ و خوک
۶۹	۶. کافر
۶۹	۷. شراب و هر مایع مست‌کننده
۷۰	۸. آب جو (فَقَّاع) - آب جوی غیرطبی.
۷۰	۹. عرق شتر نجاست‌خوار
۷۳	فصل چهارم: احکام وضو
۷۳	وضو و اهمیت آن
۷۴	واجبات وضو
۷۷	مباحث کلی مربوط به شستن صورت و دست‌ها
۷۹	مسائل مشترك مسح سر و پا
۸۰	احکام شرایط وضو
۸۰	شرایط آب وضو
۸۰	شرایط اعضای وضو
۸۱	شرایط کیفیت وضو
۸۲	شرایط وضوگیرنده
۸۳	شرایط آب وضو
۸۳	شرایط ظرف وضو
۸۳	شرایط زمانی
۸۳	شرایط مکانی
۸۴	شرایط وضوگیرنده
۸۴	احکام شکایات وضو
۸۶	برای چه کارهایی باید وضو گرفت
۸۶	چند مسئله
۸۸	مسائل متفرقه
۸۸	وضوی ارتماسی
۸۹	وضوی جبیره
۸۹	تذکرات مربوط به وضوی جبیره
۹۰	موارد وضوی جبیره
۹۰	احکام وضوی جبیره
۹۴	پیوست ۱

۹۴	احکام مستحدثه
۹۴	وضو با آرایش یا ژل مو
۹۴	جوهر خودکار، تَتو و خالکوبی
۹۴	مسح بر موی مصنوعی سر
۹۴	لاک و کاشت ناخن
۹۵	ناول در اعضای وضو
۹۵	پیوست ۲
۹۷	فصل پنجم: احکام غسل
۹۷	غسل
۹۷	دستور غسل ترتیبی
۹۸	دستور غسل ارتهااسی
۹۹	احکام غسل
۱۰۱	تفاوت شرایط وضو و غسل
۱۰۱	اقسام غسل
۱۰۱	غسل های مستحب
۱۰۲	غسل های واجب
۱۰۲	غسل جنابت
۱۰۳	چیزهایی که بر جنب حرام است
۱۰۴	غسل میّت
۱۰۴	غسل مس میّت
۱۰۷	فصل ششم: احکام غسل های اختصاصی بانوان
۱۰۷	غسل های ویژه بانوان
۱۰۷	استحاضه
۱۰۷	استحاضه و احکام آن
۱۰۸	علائم خون استحاضه
۱۰۸	اقسام استحاضه و راه شناخت آن
۱۰۸	راه شناخت اقسام استحاضه
۱۱۰	چند نکته
۱۱۱	خون حیض
۱۱۹	مفهوم نفاس و مسائل آن
۱۱۹	نفاس چیست؟
۱۲۰	ملاك تشخیص نفاس
۱۲۰	حکم خونی که زن پس از ایام نفاس می بیند

۱۲۵.....	فصل هفتم: احکام تیمم
۱۲۵.....	دستور تیمم
۱۲۷.....	شرایط تیمم
۱۲۷.....	تیمم برای امور غیر واجب
۱۲۷.....	چیزهایی که تیمم بر آنها صحیح است
۱۲۹.....	در این موارد باید به جای وضو و غسل تیمم کرد
۱۳۳.....	بخش سوم: احکام نماز و روزه
۱۳۵.....	مدخل بخش سوم
۱۳۹.....	فصل هشتم: احکام نماز
۱۳۹.....	اقسام نماز
۱۳۹.....	اوقات نماز
۱۴۰.....	احکام قبله
۱۴۱.....	حدود پوشش در نماز
۱۴۲.....	شرایط لباس نمازگزار
۱۴۳.....	احکام لباس نمازگزار
۱۴۵.....	شرایط مکان نمازگزار
۱۴۷.....	واجبات نماز
۱۵۱.....	احکام سجود
۱۵۲.....	چیزهایی که سجده بر آنها صحیح است
۱۵۴.....	اقسام شک در نماز
۱۵۵.....	موارد نماز احتیاط
۱۵۶.....	احکام نماز احتیاط
۱۵۶.....	احکام سجده سهو
۱۵۷.....	قضای سجده و تشهد فراموش شده
۱۵۷.....	دستور سجده سهو
۱۵۸.....	احکام نماز مسافر
۱۵۸.....	شرایط شکسته خواندن نماز مسافر
۱۵۸.....	چیزهایی که سفر را قطع می کند (مقاطع سفر)
۱۵۹.....	نماز دانشجو
۱۶۱.....	احکام شروع سفر تحصیلی اساتید و دانشجویان
۱۶۲.....	احکام شروع مجدد سفر بعد از اقامت ۱۰ روز در وطن (مثل تعطیلات یا مرخصی)
۱۶۲.....	احکام نماز آیات
۱۶۳.....	دستور نماز آیات

۱۶۴.....	احکام نماز جمعه
۱۶۴.....	کیفیت نماز جمعه
۱۶۹.....	فصل نهم: احکام روزه
۱۶۹.....	نیت روزه
۱۷۰.....	شرایط وجوب و صحت روزه
۱۷۰.....	مبطلات روزه
۱۷۵.....	مکروهات
۱۷۶.....	کفار روزه
۱۷۶.....	اقسام کفار روزه
۱۷۸.....	توضیحات
۱۷۹.....	احکام روزه مسافر
۱۸۰.....	راه ثابت شدن اول ماه
۱۸۳.....	بخش چهارم: سایر احکام عبادی
۱۸۵.....	مدخل بخش چهارم
۱۸۹.....	فصل دهم: احکام خمس
۱۸۹.....	احکام خمس
۱۹۰.....	مبدأ سال خمس
۱۹۱.....	ارث
۱۹۲.....	هدیه و بخشش
۱۹۲.....	جهیزیه
۱۹۲.....	سرمایه
۱۹۴.....	قرض و وام
۱۹۴.....	قرض و طلب
۱۹۵.....	مهریه
۱۹۵.....	مال حلال مخلوط به حرام
۱۹۶.....	خمس سپرده‌های حج و عمره
۱۹۶.....	موارد لزوم مصالحه با حاکم شرع
۱۹۸.....	شرایط سیدی که می‌توان به او خمس داد
۲۰۱.....	فصل یازدهم: احکام مناسک حج
۲۰۱.....	احکام حج
۲۰۱.....	شرایط وجوب حج
۲۰۱.....	اقسام حج
۲۰۲.....	مناسک حج

فهرست مطالب □ ۱۱

۲۰۷.....	اعمال حج تمتع و سیر مکانی آن.....
۲۱۱.....	احکام کلی در حج.....
۲۱۲.....	اعمال عمره مفرده.....
۲۱۳.....	تفاوت عمره مفرده و عمره تمتع.....
۲۱۷.....	فصل دوازدهم: امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۱۷.....	اهمیت امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۱۷.....	حکم امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۱۸.....	شرایط امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۱۹.....	مراتب امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۲۰.....	وظایف و بایسته‌های اخلاقی آمران به معروف و ناهیان از منکر.....
۲۲۰.....	مسائل امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۲۵.....	بخش پنجم: احکام متفرقه واجتماعی.....
۲۲۷.....	فصل سیزدهم: احکام موسیقی و رقص.....
۲۲۷.....	مفهوم‌شناسی.....
۲۳۰.....	احکام موسیقی.....
۲۳۷.....	رقص.....
۲۳۷.....	معنای رقص.....
۲۳۷.....	ملاک حرمت.....
۲۳۷.....	مصادیقی از رقص لهوی و غیرلهوی.....
۲۳۸.....	استفتائات.....
۲۴۱.....	فصل چهاردهم: احکام عفاف و پوشش.....
۲۴۱.....	مفهوم عفاف.....
۲۴۲.....	مفهوم حجاب.....
۲۴۲.....	فلسفه عفاف و حجاب.....
۲۴۶.....	قلمرو پوشش مرد.....
۲۴۶.....	پوشش مرد از بچه‌ها.....
۲۴۷.....	قلمرو پوشش زن.....
۲۴۹.....	پوشش زن از زن.....
۲۴۹.....	پوشش زن از بچه‌ها.....
۲۵۰.....	احکام جوراب.....
۲۵۰.....	احکام چادر.....
۲۵۱.....	احکام زینت.....

۲۵۵	فصل پانزدهم: احکام خوراکی‌ها
۲۵۵	احکام خوراکی‌ها
۲۵۷	چند مسئله
۲۵۹	پیوست
۲۶۵	فصل شانزدهم: احکام اختیاری (نذر، عهد، قسم، صدقه و کفارات)
۲۶۵	احکام اختیاری
۲۶۵	قسم
۲۶۵	انواع قسم
۲۶۶	شرایط انعقاد قسم
۲۶۶	کفاره تخلف قسم (حنث)
۲۶۷	نذر
۲۶۷	اقسام نذر
۲۶۸	شرایط انعقاد نذر
۲۶۹	کفاره تخلف نذر
۲۶۹	مسائل
۲۷۲	عهد
۲۷۲	کفاره تخلف عهد
۲۷۳	صدقه
۲۷۳	شرایط صحت صدقه
۲۷۳	کفاره
۲۷۴	اقسام کفاره
۲۷۵	فصل هفدهم: احکام امور مالی و وام‌های بانکی
۲۷۵	احکام امور مالی
۲۷۶	ربا
۲۷۷	احکام ربا
۲۸۱	عملیات بانکی
۲۸۱	احکام امور مالی و وام‌های بانکی
۲۸۵	پیوست
۲۸۵	انواع عقود بانکداری بدون ربا
۲۸۵	مضاربه
۲۸۶	اعتبار در حساب جاری در قالب عقد مضاربه (مضاربه عام)
۲۸۷	مشارکت مدنی
۲۸۸	فروش اقساطی (مواد اولیه، ماشین‌آلات، مسکن)

فهرست مطالب □ ۱۳

۲۸۹	سلف
Error! Bookmark not defined.	قرض الحسنه
۲۹۱	جعاله
۲۹۱	اجاره به شرط تملیک
۲۹۳	فصل هجدهم: احکام مجهول المالک
۲۹۳	مقدمه
۲۹۳	مفهوم مجهول المالک
۲۹۴	حکم مجهول المالک
۲۹۴	مسائل مجهول المالک
۲۹۹	منابع و مآخذ

فهرست جداول

۴۵	جدول (۱) احکام اجتهاد در یک نگاه
۶۲	جدول (۲) احکام طهارات در یک نگاه
۷۰	جدول (۳) احکام نجاسات در یک نگاه
۹۲	جدول (۴) احکام وضو در یک نگاه
۱۰۵	جدول (۵) احکام غسل در یک نگاه
۱۲۱	جدول (۶) احکام غسل های بانوان در یک نگاه
۱۳۰	جدول (۷) احکام تیمم در یک نگاه
۱۶۵	جدول (۸) احکام نماز در یک نگاه
۱۸۱	جدول (۹) احکام روزه در یک نگاه
۱۹۸	جدول (۱۰) احکام خمس در یک نگاه
۲۱۳	جدول (۱۱) افعال حج در یک نگاه
۲۲۳	جدول (۱۲) امر به معروف و نهی از منکر در یک نگاه
۲۳۹	جدول (۱۳) احکام رقص
۲۵۳	جدول (۱۴) حجاب در یک نگاه
۲۷۴	جدول (۱۵) احکام اختیاری در یک نگاه
۲۸۴	جدول (۱۶) احکام امور مالی و وام های بانکی در یک نگاه

سخن نشر

«لقد منَّ الله على المؤمنين إذ بعث فيهم رسولا من أنفسهم يتلوا عليهم آياته ويزكيهم و يعلمهم الكتاب و الحكمة و إن كانوا من قبل لفی ضلال مبين»
(آل عمران، ۱۶۴)

حمد و ثنا خداوند بزرگ و ذات احدیت را که امتیاز و درجه عالمان و دانشمندان را در نزدیکی به جایگاه پر عظمت خویش قرار داد؛ همان که در این آیه شریف بر مؤمنان منت نهاد آنگاه که از نفس خودشان رسولی برانگیخت تا برای آنان آیات وحی بخواند و ایشان را بشارت و بیم دهد. به راستی مرتبت علم و دانش و فضل و معرفت در نزد خدا جایگاهی دارد که ذات احدیت به واسطه دهش آن به آدمی بر بشریت منت نهاده است.

خداوند را شاکریم که در عصری که هنوز در برخی کشورهای جهان، زنان را واجد شرایط شرکت در محافل سیاسی و اجتماعی و علمی نمی‌دانند، خواهران گرامی ما در عرصه علم و تحقیق و پژوهش پیش می‌تازند و به‌منظور اراده استوار خویش، اندیشه‌ها را به تکاپو و قلم‌ها را به حرکت وامی‌دارند (رئیس محترم دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، آیت‌الله مهدوی کنی).

این توفیق الهی است که یک مرکز داعیه‌دار علم و دانش بتواند در دستیابی به اهداف بلند خود، برنامه‌های خویش را بر مدار معرفت و دانایی قرار دهد؛ زیرا علم و معرفت از چنان قدر و منزلت و عظمتی برخوردار است که باید گام‌نهادن در مسیر آن را از الطاف الهی دانست. پردیس خواهران دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام) در طی سالیان

گذشته افتخار این را داشته است که در این زمینه هرچند مختصر و کوتاه گام‌هایی برداشته و افق بلندی را در چشم‌انداز علمی خود پیش‌رو دارد که البته برخی فعالیت‌ها به‌صورت راهبردی یعنی درازمدت و برخی فعالیت‌ها به‌صورت میان‌مدت و کوتاه‌مدت بوده است. از جمله فعالیت‌های این مرکز در بخش‌های علمی و آموزشی و پژوهشی به‌انجام‌رسانیدن برخی طرح‌ها، پژوهش‌ها و انتشار آن در قالب کتاب است که اهداف متعالی دانشگاه را در دستیابی به رویکردهای تعیین‌شده پیش خواهد برد. به این منظور، الگوی اسلامی - ایرانی رشد و تعالی و پیشرفت در مسیر اهداف متعالی و بلند نظام جمهوری اسلامی، از رویکردهای نوینی است که در دستیابی به فعالیت‌های برنامه‌ای مورد توجه واقع می‌شود.

معاونت پژوهشی از زمان تشکیل تاکنون به این مهم توجه داشته و برنامه‌ها و فعالیت‌هایی را به‌انجام رسانیده است. این معاونت تلاش دارد با عمق بخشیدن به این فعالیت‌ها و تهیه و تنظیم برنامه‌های راهبردی به‌منظور محقق‌کردن پژوهش‌هایی علمی، راهبردی و کاربردی دانشگاه گام‌هایی بردارد و مطابق با ساختار علمی دانشگاه در مقام سازمانی دانش‌بنیان، برنامه‌محور، توسعه‌گرا و تحول‌مدار برای پاسخ‌گویی به نیازهای رو به رشد جامعه فراگیران خود، تلاش دارد با نیازسنجی و پاسخ‌گویی به مطالبات به پژوهش‌های علمی خود به‌ویژه در شاخه‌های مطالعات زنان با گرایش‌های نسل جوان پاسخ دهد.

خوشبختانه، این فعالیت مورد استقبال اساتید و دانشجویان و برخی محیط‌های علمی در استفاده و بهره‌برداری از برخی کتب چاپ‌شده بوده است. از همه کسانی که ما را در این مسیر یاری کرده‌اند تشکر و تقدیر می‌کنیم و از همه محققان و فرهیختگان گرامی جهت همکاری در امور علمی پژوهشی دعوت می‌نماییم.

اداره کل پژوهش - حوزه معاونت پژوهشی و فناوری
دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خواهران

مقدمه

حمد خدایی را سزااست که به بشر نیروی خرد ارزانی داشت و آنان را با ارسال رسل و تنزیل کتب، خردورزی آموخت.

ان لله على الناس حجتين. حجة ظاهرة و حجة باطنه. فاما الظاهرة فالرسل والانبياء والائمة و اما الباطنة فالعقول.^۱ و مقرر کرد تا بندگان در پرتو آموزه‌های و حیانی انبیاء الهی از ینابیع حکمت الهی سیراب شوند و از ضلالت و گمراهی رهاشده شوند. «یعلمهم الكتاب والحکمه وان كانوا من قبل لفي ضلال بعيد».

درود خداوند بر آخرین پیام‌آور وحی، حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی (ﷺ)، که خداوند به ایشان رسالت اخذ وحی را ارزانی داشته و احکام دین الهی را ابلاغ کرد و صدور احکام و تشریع فرائض و سنن را به او آموخت؛ و آموزش وظایف علمی و عملی بندگان را به پیامبرش تکلیف کرد و ایشان نیز در نهایت رحمت و رأفت به انذار و تبشیر بندگان پرداختند، به گونه‌ای که خداوند ایشان را خطاب قرار داده و می‌فرماید «لقد جاءکم رسول من انفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم و بالمؤمنین رؤوف رحیم» (توبه/ ۱۲۸).

آن حضرت در این راه با زحمت و مشقت‌های فراوان رسالت خویش را ابلاغ کرد «طه ما انزلنا علیک لتشقی» و در طی این طریق به گونه‌ای مورد آزار و اذیت قرار گرفت که خود فرمود: «و ما اُؤذی نَبیِّ بِمِثْلِ ما اُؤذیتُ». ایشان در اواخر عمر شریف

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ج ۱، ص ۱۶.

خویش مأموریت یافت «یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک فان لم تفعل فما بلغت رسالتہ» که تمام شئونات خود را به عینه به ایمان محکم دست‌پرورده رسالت و نفس خویش (انفسنا و انفسکم) بسپارد.

همو که به اتفاق، افضل، اشجع، اتقی و اکمل انسان‌ها بوده تا عقول عالمیان را رهبری کند و پس از او فرزنداناش را «نور علی نور یهدی من یشاء» یکی پس از دیگری وارث بالاستحقاق مقام ولایت قرار داد تا حقانیت شریعت را از هر گونه گزند و خطا مصونیت بخشند و دین خدا را از خطا و اشتباه در امان دارند تا بدین صورت جامعه را تا ظهور دولت حق در دو حوزه نظری و عملی رهبری کنند.

اما پیش‌بینی مولی‌الموحدین که فرمود: «ان اخوف ما اخاف علیکم ائنان، اتباع الهوی و طول الامل» به‌وقوع پیوست. امت اسلام پراکنده شدند و تعداد کثیری از امت، استخلاف الهیه امنای امت را نپذیرفتند و آنان را از تصرف در امورشان بازداشتند و شیطان صفتان تاریخ و ددمنشان روزگار آن موالی گرامی را از ایفای حق خویش و شئونات الهیه و متصرف‌بودن امور بندگان خدا به‌طور کامل بازداشتند و بدین ترتیب دوره تشریع تا زمان آخرین حجت خدا ادامه یافت؛ و تا آن زمانی که بندگان خدا لیاقت درک حضور آخرین ولی امت را نیابند خورشید وجود او در پرده غیبت خواهد ماند. لذا، عالم بشریت تنها از پشت ابرها و حجاب‌های درونی خویش در کمال بی‌لیاقتی و عدم درک شأنیت او، از حضورش مستفیض می‌شوند. «وجوده لطف، تصرفه لطف آخر و عدمه منّا»، اما او پیوسته به یاد امت جدش است و خود نیز فرمود: «أنا غیر مهملین لامرکم و لا ناسین لذکرکم». آن خورشید امت جد خویش را سفارش کرده که حوادث و رویدادهای زمانه خویش را با رجوع به حجت‌های ما دریابید؛ «و اما الحوادث الواقعة فارجعوا الی رواه احادیثنا».

در این شرایط بود که کشف و نبط احکام توسط فقیهان امت با تأسیس حوزه‌های علمیه اجتهادیه رونق بیشتری گرفت تا متفقهان شریعت محمدی راهبر عوام‌الناس شوند. «ومن کان صائناً لنفسه حافظاً لدینه مخالفاً لهواه مطیعاً لامر مولاه فللعوام ان یقلدوه فانهم حجتی علیکم و انا حجت الله علیهم»؛ امنای امت بار خطیر استنباط احکام و کشفیات موضوعات علمی - فقهی را به عهده گرفتند و بار دیگر لطف خدا را در حق امت اسلامی پاس نهادند. و آن دسته از بندگان خدا که قدرت درک عمیق و نبط مسائل

شرعیه را نداشتند و نیز توان عمل به احتیاط از باب اطمینان به انطباق بما انزل الله الیه برای آنان مقدور نبود، بار مسئولیت فهم تکالیف خود را به گردن مراجع عالی‌قدر خویش انداختند و هر مکلفی را وظیفه آن شد که یا خود مجتهد باشد و در استنباط احکام علمی بکوشد و یا احتیاط کند که آنچه را انجام می‌دهد به واقعیات نزدیک باشد و یا اگر توان اجتهاد یا عمل به احتیاط را ندارد، از عالمان دینی تقلید کند تا افعال و اعمال زندگی خود را مطابق شریعت، سنن و فرائض تشریع محمدی قرار دهد. از طرف دیگر، عالم دینی سعی در کشف و نبط احکام دارد؛ یعنی یا مأجور به دو اجر (مجتهد مصیب) و یا تنها پاداش اجتهاد و کوشش خود را به‌خاطر استخراج احکام الهی من غیر انطباق با واقع ما انزل الله الیه دارد. (مجتهد مخطیء). در هر دو حال عالمان دینی و مراجع عالی‌قدر حق عظیمی بر گردن امت اسلامی و مکلفان و عوام‌الناس دارند و تا آخرالزمان تمام امت اسلامی را مدیون زحمات عمر چندین ساله خویش قرار دادند. درود خداوند بر همه مراجع تقلید و صلوات و مغفرت الهی بر ارواح همه امناء، علماء و مراجع باد که با رحلت آن‌ها ثلثمه‌های فراوان بر پیکر عالم اسلامی وارد شده است. نیز آن پیر قائد حضرت امام خمینی (علیه‌السلام) که با سیادت، قیادت و رشادت خود فرقان بین حق و باطل را به امت اسلامی و هر انسان دنباله‌روی حق نشان داد؛ و به‌ویژه حضرت‌آیت‌الله مهدوی کنی (علیه‌السلام) فقیهی بصیر که نقشی به‌سزا در اعتلای دینی و اخلاقی جوانان این داشته است.

لذا، لازم است که دانش‌پژوهان با فراگیری نور ذخیره‌شده در قلوب «العلم نور یقذفه الله علی قلب من یشاء» علوم آن‌ها و احکام عملی مستنبطه آن ارواح طیبه و دیگر عالمان متفقه، دین خویش را آن‌گونه که شایسته است به آن‌ها ادا کنند و از طریق عمل به تکالیف عملی، ذمه خویش را نسبت به عالمان دینی و مرجعیت بریء دارند.

فاطمه کاظم‌پور فرد

